

Гендерна педагогика и гендерно образование (Основни идеи и теоретични основания)

Петър Петров, Лора Радославова

Abstract: *In this scientific report are taking into consideration the main ideas of a new direction of pedagogical knowledge. The basic thesis of it's argumentation are connected with the Gender Education. There can be seen terms and practical approaches for realizing educational process in other countries. There is paid a special attention to the gender stratification in education.*

Key words: *Gender pedagogic, gender education, gender psychology, gender identity, genderology.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Педагогиката като теоретична, интегрална и системна наука претърпява сложно историческо развитие. Днес съвременното педагогическо познание придобива все по-голямо разнообразие от значения, променя се, намира израз в терминологичен апарат и категории с определена и значима роля при обяснение на базовите и надстроечните педагогически явления. Като цяло триадата педагогически теории – педагогически системи – педагогически технологии оформя структурата, описва емпириката на педагогическото познание. Известно е, че всяка педагогическа теория по своеобразен начин и форма възпроизвежда педагогическото познание в норми, предписания, принципи, методи, методики. Този комплекс от плодотворно изучаване изисква единен, обединяващ цикъл на общотеоретичен анализ, за да се очертаят компонентите на теоретико-приложното знание. От тази гледна точка приемлива е тезата за съчетаване на гендерната педагогика и гендерното образование като два единни ракурса : познавателния и прагматичния.

През последните двадесет години в педагогиката се разработиха няколко проблемни области с определена методологична ценност за нейното съвременно разглеждане. Очертават се парадигми, ориентирани към личността на ученика с цел изграждане и утвърждаване на неговата субектна позиция в обсега на педагогическото взаимодействие. Забелязва се тенденцията за получаване на информация, за използване научни изводи и резултати от когнитивната психология, психофизиологията, психолингвистиката, теорията за комуникацията и др. Вследствие на тази интегративност на педагогиката с други научни сфери започнаха да се обособяват редица нови проблемни области. Те дават възможност да се усъвършенстват и формите на педагогическото познание, като концептуална основа и прогресивна диференциация на педагогическата система (Хърст, 1975) Ще използваме заключенията на Д. Павлов, който отбелязва, че в такъв аспект направленията и областите на съвременната педагогика ще бъдат по динамични, със свободна флукуация, преливане и разделяне, за да се получи определен консенсус в педагогическата общност. (Д. Павлов, 2003).

ИЗЛОЖЕНИЕ

В научната продукция и образователното пространство една нова проблемна област ангажира вниманието на специалистите - **гендерната педагогика**. Нейната научна полоса започна стремително да се разширява в научната продукция, отразяваща навлизането на една нова парадигма в педагогиката. Гендерната педагогика генерализира идеята за пола като феномен в обществено обусловените процеси в социалното познание. В по-точен вариант и обяснителна характеристика полът се смята като стожер със свои равнища и измерения на природосъобразността и културосъобразността т.е. те изразяват социалните и културните норми, които обществото приписва на хората в зависимост от техния пол. В контекста на съвременното педагогическо знание тези характеристики имат

своето реално отражение в цялостния образователен и възпитателен процес. Методологически основи на гендерната педагогика се смятат: философските идеи за спецификата и диалектиката на двата пола; теориите за половата диференциация, основани на постиженията на биологията; концептуалното виждане за дефиниране на нова научна област „гендерология“ в антропологията; основните концептуални тези за половите проявления в етнопедагогиката и етнопсихологията.

По своето семантично съдържание чрез понятието „gender“ се обясняват биологичните и социалните различия между половете. Според някои изследователи понятието „гендер“ е използвано в научната литература от американския историк Джот Скот през 1986 год. Посоченият автор го определя като съставен елемент на социалните отношения, в които половите различия са отпразнен момент при интерпретиране на обществените процеси. Следователно, през последните две десетилетия благодарение на редица научни изследвания, се забелязва т.н. гендерска репрезентация на човешкото знание“ и оттам диференцирането му на : гендерска социология, гендерска психология, гендерска лингвистика и др.

Основателно гендерските взаимоотношения в обществото представляват базов компонент на всички наблюдаващи се социални отношения. Без съмнение в педагогическото пространство, поради всеобхватността на формалното образование и институционалната наситеност на контактите, силно се афишира „мъжкото“ и „женското“ чрез субектите, участващи в педагогическия процес.

В интерес на истината дълго време в педагогическото познание съществуваше определена „мъглявина“ по отношение на активността, формирането и реализацията на личността от гледна точка на нейната полова идентичност. Кой ако не двете духовни начала са в основата на измененията в материалния свят, в духовните продукти, в политиката, в културата, в морала и пр. Това е явна и логична картина на човешката същност и междукulturно разнообразие. Защото във всеки социум се възпроизвеждат определени отношения между половете. С основание редица социолози в последно време отбелязват, че в различните сфери на обществото силно се откроява гендерната асиметрия. Тя се изразява в неравномерното разпределение на права и задължения на мъжа и жената. А известно е, че полът е стартовата позиция в реализирането на всяка една съзнателна човешка дейност. С тази биологична определеност конкретен човек се ражда, живее и твори в условията на своята битийна същност. Преимуществото на един пол над друг поражда известна граница на неравенство, обясняващо се с понятието сексизъм, което се смята близко до понятието расизъм.

В педагогиката и реалната педагогическа практика е необходимо да се акцентира не толкова върху половата диференциация, а върху гендерската проблематика в педагогиката и в образованието. Следователно с основание логически възниква въпроса кои са методологическите основи на гендерската педагогика, за да се отвори една нова научна област и в антропологията – г е н д е р о л о г и я .

Първо основание. Свързва се с философските идеи за диалектиката на двата пола и половата диференциация. Според определените за всеки човек биологични дадености и индивидуални характеристики.

Второ основание. По своето семантично съдържание чрез понятието „гендер“ се обозначават различията между половете във всяка една област на човешкото знание и практика..

Трето основание. В съвременното глобализирано пространство и развитието на комуникациите нарастват социалните връзки и регламентирани контакти между групи, общества, малцинствени общности, който факт извежда на преден план преценката, анализа на участието, възможностите, качествата на мъжа и жената в цялостния кръг от междучовешки взаимоотношения.

Следователно, гендерните взаимоотношения са базовия компонент на всички видове социални отношения. За да няма размиване на половите стереотипи настъпил е и моментът за разглеждане и на т.н. „андрогенна личност“. Тя се характеризира с определен набор от поролово поведение, изменящо се в зависимост от динамиката на социалните ситуации и контексти в общуването. А полово-ролевото поведение е заучено поведение (Р. Славин, 2004).

Може да се приеме идеята на С. Шакирова (6) за тълкуване на съдържателните измерения на гендерната педагогика чрез използване на понятията на реториката. Логос - отнася до технологията на образователното и възпитателното въздействие; етос - засяга характера на отношенията между субектите в обсега на педагогическото взаимодействие; патос - характеризира динамиката и наситеността на емоционалните преживявания в процеса на обмена на учебна и възпитателна информация.

Ако се възприеме *историческия подход* при разглеждането на поставения в научното съобщение проблем е нужно да се приведат някои факти от историята на педагогиката и образованието. Няколко примера: Аристотел се придържа към идеята за разделено обучение и възпитание на двата пола; подобен е възгледът и на Ж. Ж. Русо (известна е неговата теза за природосъобразно възпитание на момчетата); позиционно схващане се наблюдава и във „Велика дидактика“ на Ян Амос Коменски.

В историята на българското образование в резултат на активната дейност на М. Дринов като министър на просвещението и методическото ръководство на Дирекцията към него през 1878 година се създават народни училища, разграничаващи се на три степени. В първоначалното момчетата са отделени от момичетата. Само при изключителни случаи се разрешават смесени класове. В средното училище се забранява обединяването на децата в смесен състав. Малко по - късно през 1885 година, при министър Рачо Каролов чрез Законът за обществените и частните училища отново обучението е разделено. В чл. 56 се предвижда ако няма възможност за създаване на девическо училище, тогава първоначалното може да бъде смесено.

Какви са днешните перспективи пред реализиране на гендерната стратификация в образованието? Ще приведем показателни примери. В последните месеци на своето управление в САЩ президентът Буш приветства решението на образователните власти за разделено обучение на момчета и момичета в американското образование. Започват да се откриват към Американски общини еднополови училища, както и отделни класни стаи за момчета и момичета. С основание редица американски наблюдатели на образователните промени преценяват тези нови хоризонти, които, според тях драматично ще променят образа на американското училище в бъдеще. На настоящия етап общините могат да откриват училище за даден пол, но предоставят и възможности за смесени училища. Като специализиран орган Националната асоциация по полово образование ще трябва да следи процесът на обособяване на еднополови класове и училища в САЩ.

Педагози и психолози в САЩ и Великобритания отбелязват поредица основания и примери за сегрегация на мъжкия пол: забелязва се превес в съдържанието и организацията на обучението по отношение на момичетата: от училище отпадат повече момчетата, по-слабите оценки се получават от тях; в значителна степен момичетата имат по-голяма възможност да попаднат в университетските среди. По последни данни за образователната система в Англия се констатира сериозно изоставане на момчетата в уменията им за четене и писане. По конкретни данни за посочената страна: 50 % от децата на 9-годишна възраст четат по принуда; полово несъответствие съществува и с преподаватели в ДГ и средното училище от двата пола. Смята се за двете посочени страни, че учебните

програми, предвидени за изучаване в средното училище са предназначени предимно за момичета. По последни данни в САЩ вече съществуват 95 еднополови училища, като в Ню Йорк те са 12. В настоящия момент активен процес на гендерна стратификация се наблюдава и в някои Скандинавски страни.

В Русия идеите на гендерната педагогика започват да се разпространяват в началото на 90-години на XX век. В настоящия момент в учебните планове на редица университети подготвящи учители се изучават като учебните дисциплини: гендерна педагогика и гендерна психология. Има специално издадени учебници и учебни помагала по тази проблематика. През последните 5 години са защитени над 30 докторати по теми от гендерската педагогика. Задълбочени са авторските изследвания по гендерската проблематика на В. П. Симонов (4), М. Ю. Бужигеева (1) и др. (7. www.paideiafoundation.org).

Богати и интересни данни за полово-ролевите стереотипи на учениците в американското училище привежда Р. Славин (виж 5, с. 166 -169).

При български условия все още дискусиата а и практическите подходи за реализиране на идеите на гендерната педагогика и гендерското образование са в начален стадий на реализиране. Съществуват отделни публикации (статии, студии, монографии), разглеждащи отделни аспекти на половата диференциация и идентичност, на половата култура и сексуалното възпитание на учениците.

В настоящето научно съобщение ще се ограничим в разсъжденията си за **гендерските измерения в обучението**. От позициите на съвременната дидактика се появява една нова образователна реалност - гендеровия подход в обучението на учениците от различни ученикови възрасти. Чрез него трябва да намерят отговор редица въпроси свързани с обяснение на механизмите, стратегиите и техниките на преподаване и учене в условията на еднополов и разнополов състав учащи се; за трансферирането на учебна информация към тях, за правата и обратната връзка (комуникация) в системите ученик-ученик и ученик-учител; за персонализиране на въздействието или взаимодействието в съответствие с половата принадлежност на един от субектите в посочените системи. Необходимо е да се отчитат от учителя в режим на диалог с учениците позитивни и негативни влияния и въздействия, когато се съблюдават регламентирани в училище норми на взаимоотношения между момчета и момичета. Те се основават на функционално определени задължения, специфични за момчета и момичета, свързани с учебни дейности в условията на класно-урочното обучение. Сложен, но и реален за изпълнение трябва да бъде подходът на учителя при съчетаването на дидактическите методи и средства използвани не толкова по определена презумпция, а по педагогическа (дидактическа) целесъобразност за разгръщане на компетенциите на учениците по полов признак като се имат предвид възприемателните възможности на всеки един ученик от дадена възраст при смесен състав класове. Непосредствените наблюдения върху изявите на учениците в процеса на обучение показват, че несъобразяването с половата идентичност се отразява върху чувството за спокойствие, увереност и комфорт в условията на предоставеното лично пространство в условията на класната стая. Създадената психична атмосфера в проявлението на характерните за пола личностни качества е фактор и условие за разгръщане на „пашкула на личното пространство“ (понятие от теория на комуникацията). В образователната среда ученикът маркира, формира за себе си впечатления, предпочитания, нагласи, преценява учебната територия през призмата на своята гендерската идентичност. В повечето случаи педагогическия традиционализъм е съчетан с консистенцията: външен маниер - стандартна професионална позиция - вербална и невербална неефективна комуникативна връзка. С такава педагогическа позиция от учителя не се активизира субективния опит на ученика от гледна точка на неговата полова и лична идентичност. А именно субективният опит е гаранцията за избор на варианти и лична избирателност по

отношение на учебните задачи, на тяхното съдържание, вид и форма на изпълнение. Условие е за формиране на умения за самоуправление на учебното поведение, предпоставка е за създаване на ситуации за личен успех, за да се утвърждава статусната позиция на детето в детската общност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Гендеровия подход в педагогиката се явява неразривна част на бъдещото развитие и усъвършенстване на българското училище. Очертана е вече траекторията на този проблем в страните на Европейския съюз, САЩ, Канада, Русия и други страни. С необходимата отговорност към този ангажимент е необходимо да отговори традиционната училищна среда и информационно-образователното педагогическо пространство.

Последователността в реализирането на посочените идеи ще спомогне за постъпателното навлизане в съдържателните измерения на гендерния подход в обучението и възпитанието. Първата и най-важна констатация е навлизане на гендеровите педагогически идеи в практиката на българските учители, директори и ръководни дейци в образованието.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бужигеева, М.Ю. Гендерные особенности детей в начальном этапе обучения – Педагогика 2002, № 8, с.29.
- [2] Павлов, Д. За системата на педагогическите науки – Педагогика, 2003, № 1, с. 29.
- [3] Петров, П. Комуникативна дидактика. Русе, 2005.
- [4] Симонов, В. П. Учет гендерных различий в образовательном процессе – Педагогика, 2005, № 4 с. 40.
- [5] Славин, Р. Педагогическа психология. С., 2004.
- [6] www.ksu.kz/files
- [7] www.paideiafoundation.org

За контакти:

Доц. д-р Петър Петров, Катедра "Педагогика, психология и история", Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: petrov.1947@abv.bg

Докторант Лора Радославова, Катедра "Педагогика, психология и история", Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: lrmarinova@yahoo.co.uk

Докладът е рецензиран.